

UDK: 159.923.2:618.1

Umida LATIPOVA,

Ma'mun universiteti "Psixologiyik xizmat" ilmiy-o'quv tadqiqot markazi boshlig'i, PhD, dotsent

<https://orcid.org/0009-0005-1699-3531>

E-mail: ulatipova933@gmail.com

Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent A.Abdumannotov taqrizi asosida

REPRODUKTIV SALOMATLIGIDA MUAMMOSI BOR AYOLLARNING EMOTSIONAL HOLATINI "SAN" METODIKASI ASOSIDA BAHOLASH

Аннотация

Ushbu maqolada reproduktiv salomatligida muammosi bor ayollarning emotsional holatini "SAN" (o'z-o'zini his qilish, faollik, kayfiyat) metodikasi asosida baholash natijalari bayon etiladi. Tadqiqotda sog'ligida muammosi bor va shartli sog'lom ayollar guruhlarini o'rtasida emotsional farqlar aniqlanib, ularning psixologik xususiyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Reproductive health, emotional state, well-being, activity, mood, "SAN" methodology.

ОЦЕНКА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ЖЕНЩИН С ПРОБЛЕМАМИ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВЬЯ НА ОСНОВЕ МЕТОДИКИ «САН»

Аннотация

В данной статье представлены результаты оценки эмоционального состояния женщин с нарушениями репродуктивного здоровья на основе методики «САН» (самочувствие, активность, настроение). В исследовании были выявлены эмоциональные различия между группами женщин с нарушениями здоровья и условно здоровыми, а также проведен анализ их психологических особенностей.

Ключевые слова: репродуктивное здоровье, эмоциональное состояние, самочувствие, активность, настроение, методика «САН».

ASSESSMENT OF THE EMOTIONAL STATE OF WOMEN WITH REPRODUCTIVE HEALTH PROBLEMS BASED ON THE "SAN" METHODOLOGY

Annotation

This article presents the results of assessing the emotional state of women with reproductive health issues using the "SAN" methodology (well-being, activity, mood). The study revealed emotional differences between groups of women with health problems and conditionally healthy individuals, along with an analysis of their psychological characteristics.

Key words: reproductive health, emotional state, well-being, activity, mood, "SAN" methodology.

Kirish. Reproductive yoshdagi ayollar salomatligining psixologik komponenti, xususan emotsional holatining barqarorligi, ularning umumiy hayot sifatiga, ijtimoiy faolligiga va oilaviy munosabatlari sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, reproduktiv sog'ligida muammo bo'lgan ayollar orasida depressiv kayfiyat, xavotir, stress va psixosotsial holatlarini yuqori kuzatiladi. Shu sababli, ushbu guruh ayollarda emotsional holatni aniq psixodiagnostik vositalar orqali baholash zarurdir.

Bir qator rivojlangan mamlakatlarda, jumladan, Farbiy Yevropa, AQSh, Yaponiyada o'tgan asrning 70-yillarida aholi salomatligining keskin yomonlashuvi tufayli vujudga kelgan jiddiy vaziyatdan chiqish uchun aholining turmush tarzini o'zgartirish lozim degan xulosaga kelinib, mamlakatlar aholisi o'rtasida ommaviy sog'lomlashtirish ishlarini rivojlantirishga kirishildi. Biroq sog'lom turmush tarzini shakllantirishdek murakkab masalaning echimini topishda tarixiy yondoshish, ayniqsa, Sharq va Markaziy Osiyo xalqlari orttirgan boy tajribani hamda vatandoshlarimiz bo'lmish ulug' allomalar qoldirgan ilmiy me'rosni o'rganish va ulardan foydalanish ham muhim ahamiyatga egadir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ayollarning reproduktiv salomatligi bilan bog'liq psixologik holatlarni o'rganish bugungi kunda xalqaro va milliy ilmiy tadqiqotlarda muhim o'rin egallamoqda. Reproductive tizimdagi buzilishlar nafaqat fiziologik, balki psixologik beqarorlik, emotsional zo'riqish, tashvish va depressiv holatlar bilan ham kechadi.

Shuning uchun ayollarning emotsional holatini baholashda biopsixosotsial yondashuv muhim o'rin tutadi [2].

Ayollar salomatligi ko'p jihatdan erkaklar sog'lig'idan farq qiladi. Ayollar salomatligi - bu aholi salomatligining bir qismi bo'lib, bu yerda sog'liqni saqlash Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan „nafaqat kasallik yoki nogironlikning yo'qligi, balki to'liq jismoniy, aqliy va ijtimoiy farovonlik holati“ deb ta'riflanadi. Ko'pincha oddiygina ayollarning reproduktiv salomatligi sifatida qaraladigan bu tushunchani ko'plab guruhlar ayollarning umumiy salomatligiga kengroq ta'rifni qo'llab-quvvatlaydilar. Bu tushuncha „ayollar salomatligi“ sifatida yaxshiroq va kengroq ifodalanishi kerak degan fikrlar ilgari suriladi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda bu nomutanosibliklar yanada kuchaymoqda, bunday mamlakatlarda sog'lig'i xavf va tajribani o'z ichiga olgan ayollar yanada noqulay ahvolda qolishadi.

Ayollarning sog'lig'i va kasalliklari erkaklardan o'ziga xos biologik, ijtimoiy va xulq-atvor sharoitlari tufayli farqlanadi.

Biologik farqlar fenotipdan hujayragacha o'zgarib turadi va kasallik rivojlanishi uchun noyob xavflarni ko'rsatadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) salomatlikni „nafaqat kasallik yoki nogironlikning yo'qligi emas, balki to'liq jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlik holati“ deb ta'riflaydi. Ayollar salomatligi butun aholi salomatligi demakdir.

Ayolning sog'lig'i „bo'shliqlari bo'lgan quroq ko'rpa“ deb ta'riflangan. Ko'pgina ayollar salomatligi masalalari ularning reproduktiv salomatligi, jumladan, ona va bola salomatligi, reproduktiv va ko'krak sog'lig'i, endokrin (gormonal) salomatlik, jumladan hayz ko'rish, tug'ilish jarayonini nazorat qilish va menopauza bilan bog'liq bo'lsa-da, ayollar salomatligini kengroq tushunish uchun ayollar salomatligining barcha jihatlarini o'rganib chiqish kerak bo'ladi.

Hissiyot tushunchasiga adabiyotlarda turlicha ta'riflar uchraydi jumladan; A.V.Petrovskiy tahriri ostida chiqqan «Umumiy psixologiya» darsligida hissiyot – kishining o'z hayotida nimalar yuz berayotganiga, nimalarni bilib olayotganiga yoki nima bilan mashg'ul bo'layotganiga nisbatan o'zicha turli xil shaklda bildiradigan kichik munosabatdir. M.Vohidovning «Bolalar psixologiyasi» o'quv qo'llanmasida hissiyot deb – tashqi olamdagi narsa va hodisalarga bo'lgan ichki kechinmalarimizning ongimizda aks ettirilishga aytiladi. Q.Turg'unov muallifligidagi lug'atda hissiyot-shaxsning voqelikdagi narsa va hodisalarga, kishilarga hamda o'z-o'ziga bo'lgan munosabatlarida kelib chiqadigan yoqimli yoki yoqimsiz kechinmalardan iborat. Professor E.G'oziyev muallifligidagi «Umumiy psixologiya» darsligida hissiyot odamda, tirik mavjudotlar miyasida, ya'ni shaxslarning ehtiyojlarini qondiruvchi va unga monelik qiluvchi obyektlarga nisbatan uning munosabatlarini aks ettirish ma'nosida qo'llaniladi.

O'zbekistonda ushbu sohaga oid ilmiy izlanishlar turli yo'nalishlarda olib borilgan. Jumladan, Z.R. Ibodullaev o'zining “Tibbiyot psixologiyasi” asarida bemorlarning ruhiy holatini chuqur tahlil qilib, ularni sog'ayish jarayonida psixoterapevtik yondashuvlar muhimligini asoslab bergan [2]. Shuningdek, D.A. Urazbaeva “Klinik psixologiya” darsligida kasalliklar fonida yuzaga keladigan psixologik muammolar, ayollarda uchraydigan emotsional nomutanosibliklar va ularni korreksiya qilish metodlarini yoritgan [3]. Psixologiya fanining asosiy nazariy masalalari bo'yicha V.M. Karimova tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvlar asosida shaxsiy emotsional holatni aniqlashda diagnostik metodikalarning

ahamiyati alohida ta'kidlangan [4]. Bundan tashqari, Z.T. Nishanova va hammualliflar tomonidan yozilgan “Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya” darsligida inson psixikasining yosh davrlar bo'yicha o'zgarishi, ayollarda psixoemotsional reaktivlik va stressga chidamlilik darajasi atroflicha yoritilgan[5].

Tadqiqotda emotsional holatlarni baholashda SAN metodikasi qo'llanildi. Ushbu metodika sog'liq (S), faollik (A) va kayfiyat (N) kabi muhim ko'rsatkichlarni o'lchaydi. Metodikaning konseptual asoslari A.G. Shmelyov tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, zamonaviy psixodiagnostik vosita sifatida keng qo'llaniladi[1]. Amaliy jihatdan esa ushbu metodikadan foydalanish va uni shifobaxsh yondashuvlar bilan bog'lashda Ibodullaev Z.R. asaridagi tibbiy psixologik tushunchalar metodikaga ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi[2].

Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, ayollarning reproduktiv bosqichida yuzaga keladigan emotsional o'zgarishlarni baholashda SAN metodikasi qisqa vaqt ichida diagnostik ma'lumot olish, subyektiv holatni obyektivlashtirish va holatni monitoring qilish imkonini beradi. Bunda tibbiy psixologik nazariy asoslar (Ibodullaev Z.R.) va psixometrik diagnostika (Shmelyov A.G.) o'zaro metodologik uyg'unlik hosil qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda kuzatish, SAN so'rovnomasi (o'z-o'zini his qilish, faollik, kayfiyat) V.A.Dochkin, N.A.Lavrentyeva, V.B.Sharay va M.P.Miroshnikov tomonidan ishlab chiqilgan va statistik tahlil uchun Mann–Whitney U testi qo'llanildi. Tadqiqotda jami 406 nafar ayol ishtirok etdi. Ulardan 110 nafari reproduktiv sog'ligida buzilishi aniqlangan bo'lsa, 296 nafari shartli sog'lom ayollar guruhini tashkil etdi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqotda sog'lom va reproduktiv sog'ligida muammosi bor ayollar ishtirok etdi (n=406), ularning emotsional, psixologik va fiziologik holatlari bir nechta validlangan metodikalar yordamida baholandi. Tahlil natijalari Manni–Uitni U mezonni asosida statistik jihatdan ishonchli tafvutlar mavjudligini ko'rsatdi. SAN metodikasi natijalarini taxlil qilganda ishonchli darajada tafvutlar borligi aniqlandi.

1-jadval.

SAN metodikasi natijalari (Manni Uitni mezon n=406)

Shkalalar	Holati	N	O'rtacha rang	U	P
O'z-o'zini his qilish	Kasalligi bor	110	143,41	9670,00	0,003**
	Sog'lom	296	225,83		
	Jami:	406			
Faollik	Kasal	110	184,70	14212,00	0,048**
	Sog	296	210,49		
	Jami:	406			
Kayfiyat	Kasal	110	159,83	11476,00	0,01**
	Sog	296	219,73		
	Jami:	406			

Izoh: **p<0,01; *p<0,05

O'z-o'zini his qilish shakalasida ahamiyatli darjada farqlar borlig ma'lum bo'ldi (U=9670,00; p<0,01). Sog'lom shaxslarda kasalligi bor shaxslar nisbat o'z-o'zini his qilish yuqori chiqdi.

Faollik shakalasida ahamiyatli darjada farqlar borlig ma'lum bo'ldi (U=14212,00; p<0,01). Sog'lom shaxslarda kasalligi bor shaxslar nisbat faollik yuqori chiqdi.

Kayfiyat shakalasida ahamiyatli darjada farqlar borlig ma'lum bo'ldi (U=11476,00; p<0,01). Sog'lom shaxslarda kasalligi bor shaxslar nisbat kayfiyat yaxshi chiqdi.

SAN metodikasi asosida o'tkazilgan tahlillar natijalariga ko'ra, reproduktiv salomatligida muammosi bor ayollar va sog'lom ayollar o'rtasida emotsional holat ko'rsatkichlarida ishonchli darajada tafvutlar aniqlangan. Xususan, o'z-o'zini his qilish (U=9670,00; p<0,01), faollik (U=14212,00; p<0,01) va kayfiyat (U=11476,00; p<0,01)

shkalalarida sog'lom shaxslar foydasiga sezilarli ustunlik kuzatildi. Bu holat reproduktiv salomatligida muammo bo'lgan ayollarda psixoemotsional beqarorlik, past hayotiy faollik va salbiy hissiy fon ustun ekanini ko'rsatadi. Olingan natijalar ushbu guruh bilan psixologik profilaktika va korreksiya ishlash zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa. Shunday qilib, SAN metodikasining amaliy tatbiqi nafaqat emotsional o'zgarishlarni aniqlash, balki tibbiy-psixologik yondashuv asosida individual psixokorreksiya strategiyalarni shakllantirish imkonini beradi. Bu esa ayollar salomatligini saqlash va psixoemotsional barqarorlikni ta'minlashda samarali vosita sifatida xizmat qilishi mumkin. Tadqiqot natijalariga ko'ra, reproduktiv sog'ligida muammosi bor ayollarda o'z-o'zini his qilish, faollik va kayfiyat ko'rsatkichlari ishtirok etgan sog'lom ayollarnikiga qaraganda

ancha past bo'lib, bu holat psixokorreksion va profilaktik chora-tadbirlar ishlab chiqishda e'tiborga olinishi lozim.

ADABIYOTLAR

1. Шмелев А.Г. Психодиагностика эмоциональных состояний. – М.: МГУ 2003.
2. Ibodullaev Z.R. Tibbiyot psixologiyasi. – Toshkent, 2020. – 380 b.
3. Urazbaeva D.A. Klinik psixologiya. – Toshkent, 2024. – 212 b.
4. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: Sharq, 2002. – 205 b.
5. Nishanova Z.T., Kamilova N.G., Abdullayeva D.U., Xolnazarova M.X. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018. – 600 b.
6. K.Mahmudov. Yuqumli kasalliklar epidemiologiyasi va parazitologiya. -T., 2008.
7. Y.Asadov. Ruhiiy holatlar diagnostikasi va korreksiyasi -T., 2001.